

Skarp og tiltrængt analyse af Polen

Skrevet af: **Søren Kolstrup** | Offentliggjort: 01. september 2008

Jens Jørgen Nielsen: Polske Paradokser. Polens nyere socialhistorie, Frydenlund 2008. ISBN: 978-8-7887-642-3

Det går godt i Polen, lyder det fra de fleste økonomer. Polen har oplevet vækst og fremgang siden 1989. I år 2000 var Polen og Slovenien de to eneste lande i den gamle østblok, der havde genvundet 1989 produktionsniveauet, selv om de som andre gamle østbloklunde havde gennemgået et brutalt produktionsfald efter Murens fald. I årene 1999 til 2003 erfarede Polen en vis afmatning, men i de sidste 4 år har landet oplevet et nyt og bemærkelsesværdigt opsving. Man har kunnet registrere vækstrater på 6-7%, der ligger betydeligt over de gamle EU-landes 3 %. Landet fremstår som foregangslandet i Østeuropa. Det bliver af nogle analytikere trukket frem som den økonomiske tiger, der viser, at før eller siden vil omstillingen fra planøkonomi til kapitalisme bære frugt. Medens kapitalismens indførelse i Rusland, Ukraine, Georgien og Kirgisistan førte til økonomisk stilstand og uhørt forarmelse, kom Polen hurtigt ud af den økonomiske nedtur, som alle gamle østlande blev kastet ud i, da de gamle statsfabrikker blev privatiseret.

Polen er rollemodel. Andre vil følge efter. Fat mod, det er blot et spørgsmål om tid, som udtrykt af økonomen Martin Paldam og tidligere udenrigsminister Uffe Ellemann Jensen. De ser lys i mørket for alle de gamle østlande - se blot på Polen!

Ønsker man et nøgternt modbillede til disse optimismeanalyser, er det nødvendigt at anskaffe sig Jens Jørgen Niensens bog 'Polske Paradokser'. Det kan ikke ske hurtigt nok. Ikke fordi bogen er bygget stringent op, heller ikke fordi den lever op til traditionelle akademiske standarder - en samlet litteraturliste må man lede forgæves efter, noteapparatet svigter i ny og næ, en systematisk afprøvning af synspunkter er der heller ikke tale om - men fordi den bringer ukendt viden frem for et dansk publikum og evner at formidle sine budskaber gennem interviews, hvor der er mulighed for at opleve udviklingens omkostninger, og leverer masser af værdifuldt statistisk materiale. Her hører man også fortællingen om den økonomiske vækst, men man får samtidig dokumenteret til hudløshed, at levevilkårene for store dele af befolkning er blevet forværret. Et lille lag i samfundets top er blevet hovedrige og har fået udvidet deres økonomiske magt, store dele af middellaget har øjnet nye muligheder - blandt andet ved at genoptage de polske traditioner for sæsonarbejde og langvarige ophold i udlandet - medens de arbejdsløse, de fattige, de marginaliserede, de syge, de unge uden uddannelse er dømt til et fastlåst liv i armod. Igen og igen hamres det fast hos Jens Jørgen Nielsen, at Polen har dybe strukturelle problemer, trods vækst.

Bogen dokumenterer fra først til sidst, hvordan den økonomiske og sociale ulighed er vokset. Det gamle systems sociale sikkerhedsnet blev led for led afviklet og i bedste fald erstattet af storhullede forsikringsordninger. Chokkur og privatiseringer skabte massiv arbejdsløshed. Bogens vigtigste konklusioner fortjener at blive nævnt:

- Trods imponerende vækstrater har Polen siden 1989 været mærket af en alarmerende høj arbejdsløshed på mellem 15-20 % i det nye årtusinde. De sidste par år er arbejdsløsheden faldet betydelig, men ligger stadig langt over 10 %. Hertil kommer en ungdomsarbejdsløshed, der for et par år siden lå på 40 %, langtidsarbejdsløsheden har været langt højere end i OECD-landene, beskæftigelsesfrekvensen for både ældre og kvinder har været vigende - og langt under EU gennemsnittet. I 1988 under det gamle system var der en beskæftigelsesfrekvens på 83,4 %, i 2002

- var den nede på 55,9 %. Alt dette har forårsaget absolut nød. Man klarer sig igennem ved at flytte tættere og tættere sammen og arbejde på det sorte marked. Kriminaliteten har haft vokseværk.
- Den øgede sociale ulighed kommer til udtryk på mangfoldige måder. Den geografiske ulighed er markant. Omkring Warszawa, Wrocław, Poznań og Kraków er fremgang at spore. Her har den økonomiske vækst udløst et fald i den høje arbejdsløshed, medens nordvest Polen omkring Szczecin og det store søområde i nordøst har en høj, fastlåst arbejdsløshed på over 20 %. Selv i områder, hvor det går godt, er arbejdsløshed, sæsonvandring og langtidspendling en del af de fleste familiers hverdag.
 - Det politiske systems legitimitet er dalet dramatisk siden Murens Fald, populisme og politikerlede har været i tiltagen. Valgdeltagelsen er dalet valg efter valg. I 1993 var den på 51 %, i 2005 helt nede på 40 %. Dog kom valgdeltagelsen endelig sikkert over 50 % ved det sidste valg, hvor den liberale liberalist Donald Tusk kom til magten. Kun en utrolig beskedent del af befolkningen har tillid det politiske system. Der er tradition for, at de regeringsbærende partier - efter at være blevet hjemsøgt af korruption og skandaler - klasker totalt sammen, når deres mandat skal afprøves ved et efterfølgende valg. Herom handler den politiske debat ofte. Under sådanne vilkår forskydes den politiske debat fra social-økonomiske forhold til en religiøs og nationalistisk dagsorden. De fleste politiske partier kappes om at finde syndebukke. De gamle kommunister, de seksuelle minoriteter, jøderne og det dekadente vesten står for skud. Fra 2005 har der været tale om en direkte heksejagt. Kaszynski-brødrene fra det national-konservative PiS iværksatte den såkaldte lov om lustration (renselse, red.), som satte alle, der havde haft berøring med det kommunistiske efterretningsvæsen, under anklage. Ingen skulle føle sig sikker.

Men hvorfor dette paradoks mellem på den ene side vækst og fremgang for nogle og på den anden side socialt og politisk forfald? At vækst udløser øget ulighed i en ureguleret markedsøkonomi er forventeligt, men det kan fremkalde undren, at et stigende antal borgere udstødes af samfundslivet og udsættes for absolut fattigdom selv under markant vækst. Jens Jørgen Nielsen har flere bud på denne situation. Her skal forfatterens to mest gennemgående forklaringer trækkes frem.

Den første forklaring. En markedsøkonomi kan ikke fungere effektivt endsige komme stadig bredere dele af befolkningen til gavn, med mindre der opbygges effektive institutioner i samfundet, som har befolkningens tillid. Forfatteren tænker her på institutioner inden for retsvæsen, uddannelse, konkurrenceregulering og arbejdsmarkedspolitik, som kan optræde neutralt, som nyder respekt og anseelse i samfundet, og som kan binde samfundets forskellige sfærer sammen. Det polske arbejdsmarked mangler således en effektiv arbejdsformidling og institutioner, der sikrer en løbende efteruddannelse. Her halter Polen langt efter et andet østland som Ungarn. Hvis vi ser på EU's korruptionsindeks, er Polen det mest plagede EU land, kun overgået af Rumænien. Landets øverste politiske og administrative ledelse er ofte involveret i lyssky virksomhed. Det er en elementær lovmæssighed, at såfremt tolderer, lægen, embedsmanden og politikeren spises af med en dårlig aflønning, vil det inspirere til bestikkelse. Underhåndsaftaler og nepotisme er en del af den polske hverdag. Deltager samfundets spidser i tvivlsomme og direkte ulovlige transaktioner, vil en moralsk-politisk krise let opstå.

Den anden forklaring finder Jens Jørgen Nielsen i landets historiske binding til en markedsfundamentalistisk politik. De polske ledere valgte efter Murens Fald hverken den skandinaviske model med en udbygget velfærdsstat eller den tyske model med en udbygget socialforsikringsmodel og slet ikke den rådssocialistiske strømning i Solidaritet - der var forsvundet som dug for solen - men derimod et amerikansk inspireret system. I et land, hvor Moskva har stået som undertrykkeren gennem århundreder, var det nærliggende at se USA - og dermed dets system - som befrieren. Hertil kommer, at mange sønner af det gamle kommunistpartis spidser fik deres uddannelse ved amerikanske universiteter. Også det ledende lag fra Solidaritet indgik tætte alliancer med rådgiverne fra Verdensbanken og USA. Polen fik eftergivet en betydelig del af sin

gæld, og dets ledere accepterede til gengæld med begejstring en lynprivatisering og salg af statsejendom til spotpris. Politiske alternativer stod slet ikke til diskussion. Alle accepterede, at der kun var én vej frem: Mere marked. Med en faglig organisationsprocent på højst 15 %, i nogle af de helt nye virksomheder er den lig nul, er fraværet af en modmagt til markedskræfterne svag eller ikke eksisterende.

Alt dette lyder som om Jens Jørgen Nielsen beretter om en stor, altomsluttende forfaldshistorie. Det er ikke tilfældet. Den opmærksomme læser vil løbende kunne notere sig udviklingens positive perspektiver: Det gamle bondeland Polen formår nu at eksportere konkurrencedygtige fødevarer til EU, vareudbudet er eksploderet og åbner nye muligheder for det købedygtige publikum, turister strømmer til Polens gamle kulturbyer, medens den store og omfattende emigration nok betyder et 'brain drain', men også en markant indstrømning af valuta - i 2007 sendte emigrerede polakker fire mia. euro til Polen - og nye impulser til den polske befolkning. Unge polakker, der arbejder eller læser i udlandet, identificerer sig undertiden mere med unge i vesten, end Kascynski-brødrenes angreb på normerne i det dekadente vesten og de fremmede.

Jens Jørgen Nielsen har sat sig mange mål. Han giver et rids af Polens historie, læseren får gennem en stribe tætte interviews indblik i landets mentalitet og kultur og endelig leveres en socio-økonomisk analyse - det sidste element er bogens salt. Man høster gavn af den engagerede forfatter, der behersker både russisk og polsk og har indsigt i arbejdsmarkedsstudier. Man kan sagtens argumentere for en almen introduktion til Polen i én bog, som giver indblik i den kultur, den historie og de samfundsforhold, hvorfra dagens polske håndværker og læge kommer. Men. Personligt ville jeg foretrække, at forfatteren havde koncentreret sig om den socio-økonomiske analyse - gerne tilføjet de mange og levende interviews. Dette ønske er fremsagt af én eneste grund: Der er i dag en katastrofal mangel på kritiske analyser, der rækker ud over den neoliberale horisont. Det gælder ikke mindst, når talen falder på Østeuropa. Det er prisværdigt, at Jens Jørgen Nielsen har opstøvet polske økonomer og sociologer af venstrekeynesiansk observans, der har både et kærligt og kritisk blik på dagens Polen. Det gælder i første række Maria Jarosz' analyser af den polske ulighed og rapporten *Lave lønninger - en barriere for udviklingen* (som undertegnede til sin store forbavselse ikke kunne låne på det store og velrenommerede Jaggiellonska bibliotek i Kraków). Det er disse analyser og Jens Jørgen Nielsens egne undersøgelser, det vil være spændende systematisk at konfrontere med tidens altdominerende undersøgelser - de neoklassiske (neoliberale).

Vi kan kun håbe, at Jens Jørgen Nielsen får mulighed for at fortsætte sit vigtige arbejde. Forfatteren har potentiale til at forfølge sine synspunkter med nerve, diskutere alternative betragtninger, drøfte disse og komme med sine bud.

'Polske Paradokser' bør købes af alle faglige ledere og tillidsmænd i Danmark, der støder på vore polske gæstearbejdere og indvandrere i hverdagen, men også af historikere og samfundsforskere med interesse for Polen og af den nysgerrige turist, der gerne vil på mælkebar - nutidens svar på kommunisttidens folkekøkken - med Jens Jørgen Nielsen.